

Referències al Vallès Oriental en un inventari manuscrit del 1718

123

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
1998

En el transcurs dels meus treballs de recerca històrica i arxivística sobre l'antic i extens fons documental del monestir cartoixà de Montalegre (Tiana) va arribar a les meves mans un curiós i interessant manuscrit intitulat *Registro y resumen de todos los papeles y escrituras que en el año 1718 se hallaron en el Archivo de esta Santa Cartuxa de Montalegre*¹. Aquest inventari, que fou elaborat pel monjo arxiver de la dita cartoixa, ens dona una amplíssima informació de com estava organitzat l'arxiu, a més de detallar-nos el contingut de cada document i d'indicar-ne també la data, el notari i el lloc de l'arxiu on es trobava guardat. L'objecte d'aquest breu article, però, no és pas l'estudi de l'estructura i l'organització de l'esmentat arxiu, avui dispers en d'altres institucions arxivístiques², sinó parlar de l'abundor de referències i notícies històriques que hi ha en aquest fons documental relatives a la comarca del Vallès Oriental.

En primer lloc cal aclarir que, des de la fundació de la cartoixa de Montalegre el 1415, aviat començà una estreta relació, de caire feudal, amb poblacions vallesanes, com és el cas de Sant Fost de Campsentelles, Martorelles, l'actual Llagosta (aleshores terme de Cabanyes) i la localitat vallesanooccidental de Santa Perpètua de Mogoda. Bastants anys després, als segles XVII i XVIII, el monestir de Tiana inicià una segona onada de compra de drets emfitèutics i feudals a nombrosos municipis del Vallès Oriental, com ara la mateixa capital, Granollers, Parets, Sant Celoni, Sant Feliu de Codines, Sant Quirze Safaja i Santa Eulàlia de Ronçana³. També

¹ Aquest manuscrit es conservà fins fa uns anys a la biblioteca de can Santromà, masia del terme de Tiana que era propietat dels barons d'Espionellà. I fou localitzat per l'autor d'aquestes línies en una llibreria de vell de Vic, a la primavera de 1994.

² Gran part de la documentació provinent de Montalegre anà a parar després de 1835 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on avui es conserva el gruix principal de papers, pergamins i volums. També queden restes de l'esmentat fons monàstic al mateix Arxiu de la Cartoixa, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i, uns pocs pergamins i volums, a la Biblioteca de Catalunya. Vegeu, sobre això, el meu article: «L'antic arxiu de la Cartoixa de Montalegre. Evolució històrica», en *Lligall. Revista catalana d'arxivística*, 1997, núm. 11, pàg. 31-41.

³ Xavier Pérez i Gómez. «La Cartoixa de Montalegre i la seva influència al Vallès Oriental» en: *Actes del Congrés Internacional de Scala Dei*, Tarragona, setembre de 1996 (en premsa).

tingué certs drets feudals a Lliçà de Vall, però aquest tema encara no està prou estudiat.

Tota aquesta sèrie de dades històriques queda ben reflectida en aquest inventari o registre manuscrit, en el qual s'especifica que hi havia, entre d'altres, les seccions següents: Vallès, Martorelles, Cabanyes, Sant Fost i Parets-Bertí. S'ha d'advertir, però, que no tots els documents registrats en aquest manuscrit de 1718 es conserven avui, ja que una part important, especialment els de paper, es van extraviar en els trasllats i canvis de mans successius pels quals ha passat aquest ingent fons. Passem seguidament a comentar cada secció per separat i la informació relativa a diverses poblacions del Vallès Oriental.

124

1. Secció del Vallès

Inclou el resum o regist de nombrosos documents de compra-venda de terres, rendes, drets feudals o plets relatius a diverses localitats del Vallès, especialment de l'Oriental. Hi destaquen dues subseccions:

1.1. Subsecció del «terçó dels delmes de Granollers». Són un total de trenta-dos documents (1574-1718) que fan referència a la compra, per part de Montalegre el 1660, dels delmes que havia cobrat la família Bell-lloc als pagesos de les parròquies de Granollers i Palou. Un dels escrits era un interessant «acto en que se trobaran diversos testimonios sobre la averiguación de la rodalia de la parroquia de Sant Estevan de Granollers, recibidos en presencia del Bayle de dicha parroquia a instancia de este santo Monasterio, del rector de Granollers y de los ilustres Señores Da. María de Pinós y Rocabertí, y D. Joseph Galceran de Pinós, madre e hijo. Consta en poder de Francisco Bertran, notario de Granollers, 21 octobris 1718, esta carta va sola en un cuaderno»⁴ Si es trobés aquest document, ens donaria una informació molt àmplia dels antics límits territorials de Granollers, i, sens dubte, gran quantitat de topònims del segle XVIII.

⁴ Registro y resumen de todos los papeles y escrituras que en el año 1718 se hallaron en el Archivo de esta Sta. Cartuxa de Montalegre, foli 235v.

1.2. Subsecció del «terçó dels delmes de Sant Celoni». Es resumeixen cinquanta-dos documents (1609-1681) relatius a l'adquisició, per la cartoixa de Tiana, del terç dels delmes de Sant Celoni l'any 1681. Aquests delmes foren a parar a les mans de Montalegre perquè un tal Rafael Antich va instituir aquell monestir com a hereu universal dels seus béns i els seus drets en el testament redactat el 1678. Aquest testament va provocar alguns problemes entre el fill del dit Antich i els cartoixans, però les diferències es van resoldre amb una concòrdia en la qual es cediren a Montalegre els delmes esmentats de Sant Celoni i altres drets diversos.

Els altres plets o expedients d'aquesta secció del Vallès feien referència a les localitats de Mollet del Vallès, Corró d'Amunt, Montornès, Samalús, Santa Eulàlia de Ronçana, Sant Quirze Safaja, Sant Feliu de Codines, Gallifa i Terrassa. Així, per exemple, els documents relatius a Mollet del Vallès parlen, entre altres coses, de dos plets. El primer enfrontà d'una banda les parròquies de la baronia de Mogoda, que estaven sota control de la cartoixa, és a dir, Santa Perpètua, Sant Fost, Cabanyes i Martorelles, i de l'altra la universitat o ajuntament de Mollet per causa dels límits parroquials entre Cabanyes i Mollet; això s'esdevenia l'any 1437. El segon plet es va produir el 1582 entre el monestir i el rector de la parròquia de Sant Vicenç de Mollet per causa del cobrament dels delmes sobre un camp de conreu propietat del dit rector, però que, en ser al terme de Santa Perpètua, estava subjecte al pagament de tributs feudals al monestir cartoixà.

Aquest manuscrit ens permet saber, igualment, que a Corró d'Amunt el monestir de Sant Pol de Mar hi cobrà rendes sobre algunes masies almenys des del segle XIV, i que aquestes rendes passaren posteriorment a la cartoixa de Montalegre. També exposa que el 1731 Montalegre adquirí, a carta de gràcia, un terç dels delmes de la parròquia de Santa Eulàlia de Ronçana, o que el 1743 el cenobi cartoixà rebé com a donació el terç dels delmes de Sant Quirze Safaja. Pocs anys després, la cartoixa continuà la seva expansió en aquella part del Vallès Oriental, ja que el dit inventari de l'arxiu ens diu que el 1748 el pagès de Sant Feliu de Codines, Vicenç Tura, vengué a Montalegre «tota aquella gran porció de terra, per la major part plantada y per plantar de viña y una petita part erma y cultiva, que conté en dita porció los masos Carbonell, Carabassers y Bessora, dirruits, y un molí ab una pesa de terra que

junt és, de tinència 150 quarteras de sembradura, situada en lo terme de Gallifa, (porció dita) vulgarment La Baliarda...»⁵.

2. Secció de Martorelles

126

En aquest apartat del registre s'inventariaren un total de vuitanta-sis escriptures (1105-1712), bona part de les quals es referien al molí de Lloberons, documentat ja el 1374. Inclouia una còpia de l'acta de consagració i dotalia de l'església parroquial de Santa Maria de Martorelles feta l'any 1105. Hi ha molta informació de caire toponímic sobre camps i masies, i també sobre els fets ocorreguts el 1444 entre els síndics municipals de Santa Perpètua, d'una banda, i els de Martorelles, Sant Fost i Cabanyes, de l'altra, per raó de l'intent de retorn a la jurisdicció reial. Entre els documents registrats hi havia una «acta de fitación de los términos decimales de las parroquias de Martorelles, Montornés y Vallromanes, hecha de consentimiento y concorde ajuste o juicio de personas expertas elegidas por este Santo Monasterio de M.A., por el Sr. Francisco Taverner, señor del castillo de Montornés y por los rectores de dichas 3 parroquias, 14 decembris 1673»⁶.

3. Secció de Cabanyes

La secció de l'arxiu dedicada a l'antiga parròquia de Sant Cebrià de Cabanyes (avui terme de Sant Fost i una part de la Llagosta) tenia vuitanta-quatre documents (1192-1627), entre els quals podríem destacar una còpia de l'acta consagració de la seva església parroquial datada el 1192, diversos escrits que parlen de la família Sant Vicenç, senyors del castell de Cabanyes i de la casa de Mogoda, i una concòrdia pactada entre el senyor de l'esmentat castell i el rector de Sant Cebrià per causa de la disputa sobre la celebració de dues misses setmanals a la capella de Santa Maria, situada al costat de la casa forta de Cabanyes. Hi ha nombroses referències al mas Donadéu i a d'altres cases avui desaparegudes, com ara els masos Font antic Estrader, ça Rovira, Fàbrega o Albareda. Cal ressenyar que en aquesta secció de l'arxiu hi havia un nombre considerable de documents del segle XIII.

⁵ *Registro y resumen...*, foli 243r.

⁶ *Registro y resumen...*, foli 278v.

4. Secció de Sant Fost

Sobre la població de Sant Fost, al manuscrit en qüestió hi ha registats seixanta-vuit documents (1141-1719), bastants dels quals referents a l'adquisició de la casa forta o *domus* de Campsentelles a la família Sentmenat el 1432 i a la fundació del convent femení de Montalegre vers el 1250. En alguns d'aquests documents es veu clarament com els senyors de Campsentelles foren els impulsors i els principals benefactors d'aquest convent de monges agustines, tal com es pot veure en una escriptura datada el 1247. Aquesta secció inclou, igual que les anteriors, una còpia autèntica de l'acta de consagració de l'església parroquial del 1141. Finalment, cal dir que hi havia alguns escrits relatius al masos Canyelles i Vallpanera, i una curiosíssima sentència de novembre de 1383 segons la qual els habitants de Sant Fost estaven obligats a pagar una quarta part de la cam de cada porc senglar que matessin dins el terme parroquial als senyors feudals de la casa de Mogoda i del castell de Cabanyes, que en aquella època era la Pia Almoïna de la Catedral de Barcelona.

5. Secció de Parets i Bertí

Aquest apartat de l'arxiu contenia 141 escriptures i documents varis relatius en la seva gran majoria a la compra, el 1629, per part de Montalegre, dels delmes que cobraven Pere Pau de Bell-lloc i els seus predecessors als termes parroquials de Sant Esteve de Parets i Sant Pere de Bertí (avui municipi de Sant Quirze Safaja). Hi podem trobar informació abundant sobre les rendes i els drets de la casa de Bell-lloc i sobre Parets, com per exemple una «copia simple de la rodalia de Parets que se hizo en los idus de enero del año 1207, y también un transumpto auténtico de la dicha rodalia...».

En resum, doncs, ens trobem davant d'un curiós manuscrit que ens permet fer-nos una idea de l'ampli poder i la influència que va arribar a aconseguir la cartoixa de Montalegre sobre la nostra comarca i que dona molta informació, fins avui desconeguda, sobre la història del Vallès Oriental. L'únic que hem de lamentar és que un notable percentatge dels documents registats en aquest inventari de 1718 s'han perdut per sempre.

Xavier Pérez i Gómez
Historiador i arxiver

PÉREZ GÓMEZ, Xavier (1998)

«Referències al Vallès Oriental en un inventari manuscrit del 1718»

Ponències: revista del Centre d'Estudis de Granollers. # 3 / Centre d'Estudis de Granollers (Associació Cultural de Granollers) / Arxiu